

**Světová politika
ve 20. století
(I.)**

Vladimír Nálevka

NAKLADATELSTVÍ ALEŠ SKŘIVAN ml.
Praha 2000

XVI. Formování sovětského bloku v Evropě

Sovětský svaz byl zasažen Trumanovou doktrínou a svou dosavadní zájmovou sféru ve východní a jihovýchodní Evropě začal urychleně převírat v monolitní mocenský blok. Stalin odmítl předchozí teoretické úvahy o specifických či národních cestách k socialismu a sovětský model společnosti se pro všechny zúčastněné státy stal závazným vzorem. Tím byla popřena i jejich suverenity.

Přítomnost Rudé armády na území Bulharska, Rumunska, Maďarska a Polska vytvořila příznivé vnitropolitické podmínky pro jejich sovětizaci. Většina komunistických stran ve východní a střední Evropě získala v letech protifašistického zápasu velký vliv ve svých národních společnostech, ale tento potenciál důvěry obětovale ve prospěch národních společenství, ale tento prvořkým zájmem bylo ustavení vlastního „sanitního kordonu“ přátelských režimů na své západní hranici, ale propuknutí studené války tento kalkul změnilo. Ze společenství tzv. lidové-demokratických států měl vzniknout centrálně organizovaný systém, u něhož nebyla vyloučena ani integrace se Sovětským svazem podle vzoru Pobalít z let 1939-1940.

Založení Informbyra

Konkrétním bodem zvratu bylo založení Informačního byra komunistických a dělnických stran v září 1947. Ze Stalinova podnětu svolal tehdejší generální tajemník Polské dělnické strany Władysław Gomułka na první podzimmí týden do rekreačního střediska varšavské elity ve Szklarské Porebě poradů zástupců komunistických stran ze Sovětského svazu, Polska, Československa, Bulharska, Maďarska, Rumunska, Jugoslávie, Francie a Itálie. Jejím cílem bylo ustavení nového řídicího centra mezinárodního komunistického hnutí, které by navázalo na činnost Komunistické internacionály, rozpuštěné v roce 1943. Stalinův ideolog Andrej Ždanov formuloval na tomto plénu tezi o dvou světových táborech, imperialistickém a mírovém, tj. demokratickém, které mezi sebou vedou nesmířitelný boj. Tato polarita odůvodňovala jak podřízení jednotlivých komunistických stran obecným zájmům celku, tak dominantní postavení Sovětského svazu jako přirozeného centra „antimperialistických sil“. V duchu tohoto konfrontačního pojetí globálního politického dění byli také osíle kritizováni francouzští a italsí komunisté, jejichž nedávný odchod z vládních koalic byl klasifikován jako kapitulace před vlastní buržoazií. Komunistické strany západní Evropy měly nyní uplatňovat ofenzivní taktiku, včetně

politické generální stávký a ozbrojeného povstání. Jakýkoliv nesouhlas s moskevskými direktivami byl okamžitě klasifikován jako hereze.

Nová internacionála - ve zkratce nazývaná Kominforma - se stala nástrojem Stalinova tvrdého kurzu a kontroly nejen ve východní Evropě, ale i v celém mezinárodním dělnickém hnutí. Za její sídlo byl vybrán Bělehrad, měla svůj sekretariát, vydávala časopis s agitacním názvem „Za trvalý mír, za lidovou demokracii“, vedla i rozhlasovou propagandu, budovala i vlastní zpravodajskou síť. V prvním plánu sledovala proměnu geopolitického prostoru střední a jihovýchodní Evropy v satelita Sovětského svazu, což v praxi znamenalo urychlené vyřešení mocenské situace v Československu, vytvoření jednotné politické struktury ve všech zemích daného regionu a likvidaci posledních zbytků tamních opozičních sil.

Následující koordinovaný sled událostí byl výsledkem intenzivního a kombinovaného tlaku Moskvy i Kominformy, ofenzivního nástupu tamních komunistických stran a v neposlední řadě i aktivního působení vídeňské centrály sovětské rozvědky řízené generálem Bětkinem. Cestu k likvidaci občanské společnosti usnadňovaly různé Vlastenecké či Národní fronty, které v těchto zemích připravily nástup totalitních režimů. Systém lidové demokracie ztratil své původní obsahové jádro, tj. spojení komunistické myšlenky s národními zájmy, a stal se pouze synonymem pro diktaturu sovětského typu.

Čas „lidových demokracií“

Referendum v Bulharsku zbavilo moci nedospělého cara Simeona a 15. září 1946 byla vyhlášena republika. Neutralizace většiny venkova předchozí pozemkovou reformou a rozkol v Zemědělském svazu, kdy část se členů postavila proti Petkovovi, se projevila již v nadcházejících parlamentních volbách. V hlasování do Velkého lidového shromáždění dne 27. října získali kandidáti Vlastenecké fronty přes 70 % hlasů. Komunisté sami dostali přes 55 % zóné vítězné většiny. Pro opozici se vyslovalo 22 % voličů. Nikola Petkov a Kosta Lučev označili tyto výsledky za zfašované, přesto se rozhodli participovat na práci nově zvolené sněmovny. Na konci listopadu 1946 odstoupili dosavadní premiér Kimon Georgiev a vládu Vlastenecké fronty, v níž již všechna klíčová křesla měli v rukou komunisté, sestavil Jiří Dimitrov. Opozice byla postupně kriminalizována. V červnu 1947 byl Petkov obviněn z přípravy „fašistického převratu“, zbaven poslanecké immunity, postaven před soud a 23. září 1947 urychleně popraven. Lučev a jeho blízcí byli v listopadu 1948 odsouzeni k dlouholetým trestům. V listopadu 1947 přijalo Velké lidové shromáždění novou ústavu a zákony o znárodnění průmyslu a bank. Komunisté

také ovládli sociální demokracii a stali se jedinou politickou silou v zemi. Druhý sjezd Vlasenecké fronty v únoru 1948 konstatoval vítězství socialistické revoluce. O rok později se Jiří Dimitrov upil k smrti.

Všeobecné volby v Rumunsku v listopadu 1946 byly zmanipulovány ve prospěch prosovětského vládního bloku a opoziční strany národních rolníků a liberálů je označily za podvodné. Jejich odchod z parlamentu byl však politickou chybou, která umožnila následnou izolaci a posléze i likvidaci demokratické opozice. Poslední naději viděl jeden z jejich předáků Juliu Maniu v organizování široké protikomunistické fronty v celé východní Evropě. Ta měla koordinovaně vystoupit po podpisu mírových smluv a následněm odchodu Rudé armády z Bulharska, Rumunska a Maďarska. Maniu vytvořil své názory v tajném memorandu, jehož kuryřem se stal německý publicista Wolfgang Bretholz. V dokumentu se mj. uvádělo: „Před koncem tohoto roku (1947 - pozn. V. N.) se rozhodne o osudu našich zemí a budeme buď sami u moci, zbaveni komunistů, nebo budeme sedět ve vězení. Zda se stane to či ono, závisí na dvou věcech: 1) do jaké míry se nám podaří získat od západních demokraci nejen morální, ale skutečně efektivní pomoc; 2) zda budeme schopni místo dosavadního boje na vlastní pěst vytvořit frontu všech demokratických opozičních stran v zemích obsazených ruskou armádou. Výdeem této fronty by měl být československý prezident Dr. Beneš.“

Jak Nikola Petkov, tak i Edvard Beneš, jehož Bretholz navštívil v květnu 1947, označili Maniův projekt za nereálný. Po nezdařeném útěku skupiny opozičních politiků byl Maniu a jeho nejbližší spolupracovníci postaveni před soud a odsouzeni k dlouholetým trestům. Ve druhé polovině roku 1947 - zcela v duchu instrukcí Kominformu - byly policejné paralyzovány poslední zbytky opozice. Proszazení komunistické moci bylo fakticky dovršeno 30. prosince 1947 demisi krále Michala a vyhlášením republiky o den později. V únoru 1948 se komunisté sloučili se sociálními demokraciemi. V čele nové Rumunské dělnické strany stanul Stalinův muž George Gheorghiu-Dej.

V prvních poválečných volbách v Maďarsku v listopadu 1945 komunisté prohráli. Získali jen 16 % hlasů, kdežto vítězni malorolníci dostali 56 % a sociální demokrate 17 %. V lednu 1946 bylo Maďarsko prohlášeno republikou, prezidentem se stal vůdčí představitel malorolníků pastor Zoltán Tildy a do křesla předsedy vlády usedl další malorolník Ferenc Nagy. V jeho kabinetu měli síce malorolníci polovinu rezortů, ale komunisté ovládali klíčové pozice: ministerstvo vnitra, které se posléze stalo prodlouženou rukou sovětského NKVD, Nejvyšší národohospodářskou radu a prostřednictvím Pálffyho-Osterreicherova kontrolovali i významnou složku ozbrojených sil - pohraniční stráž.

Komunisté si ovšem byli vědomi své volební prohry a v následujících letech

se jim obratnou politickou taktikou podařilo rozložit vítěznou malorolnickou stranu. Již v březnu 1946 vytvořili tzv. Levý blok, jehož jádrem byla koalice komunistů a sociálních demokratů, který ve sněmovně disponoval téměř 42 % hlasů. Vůdci malorolnickým komunisté použili tzv. salámovou taktiku, kdy neútočili proti této straně jako celku, ale postupně eliminovali její jednotlivé frakce. Mocenské střetnutí kulminovalo v zimě 1946-1947. Svoji roli sehrál i cilený zásah sovětských bezpečnostních orgánů proti skupině vysokých důstojníků maďarské armády, kteří byli obviněni z konspirace vůči okupační správě. Zatčení generálního tajemníka malorolnické strany Bély Kovácsa v únoru 1947 vyvolalo krizi a posléze i rozkol celého seskupení. Vznikla řada menších politických organizací, ale jejich síla zdaleka nemohla vyvážit ztrátu vlivu malorolnické strany. Tato skutečnost se výrazně projevila ve všeobecných volbách 31. srpna 1947. Prosadili se leví malorolníci Istvána Dobho a sociální demokrate. Komunisté získali 22 % hlasů. Celkovým vítězem se stal Levý blok, který disponoval 60 % mandátů. V nové vládě malorolníka Dinýése měli komunisté již většínu rozhodujících křesel. O rok později se jedinou politickou stranou v zemi stala Maďarská strana pracujících, která vznikla v červnu 1948 pohlcením sociální demokracie komunisty. V jejím čele stanul přesvědčený stalinista Matyas Rákosi.

V občanské válce v Polsku v letech 1945-1947 se prosadili se sovětskou pomocí komunisté. K jejich úspěchu přispěly mj. i dopady pozemkové reformy, zákona o znárodnění průmyslu a bank z ledna 1946, jakož i obavy polské veřejnosti z možného zpochybnění hranice na Odře a Nise. Ve volbách v lednu 1947 získal promoskevský Demokratický blok více než polovinu hlasů. Nově zvolený ústavodárný Sejm zvolil prezidentem republiky komunistu Bolesława Bieruta a ve vládě J. Cyrankiewiczze měla koalice komunistů a socialistů početní převahu. Podle již osvědčeného modelu vznikl na sklonku roku 1948 „sloučením“ komunistické Polské dělnické strany a Socialistické strany nový politický subjekt již čistě stalinistického typu - Polská sjednocená strana. Mikołajczyk po poznání bezvýchodnosti svého postavení zvolil nový exil. V následném prúdekém střetu byly rozmetány opoziční politické organizace. Neotřesená zůstala pouze katolická církev.

Založení Kominformu ovlivnilo i vývoj v Československu. Moskva zpočtybnila zdejší parlamentní cestu k socialismu a vyzvala KSČ k urychlenému převzetí moci. Komunisté záměrně prohlubovali a vyhrocovali spory uvnitř Národní fronty a nakonec vyprovokovali nekomunistické strany k pokusu o změnu dosavadní koaliční vlády Klementa Gottwalda. Této skutečnosti využili komunisté k politickému převratu. V únorových dnech roku 1948 zcela ovládli reorganizovaný kabinet. Po demisi nemocného prezidenta Dr. Edvarda

Beneše byla v květnu 1948 přijata nová ústava, která formálně legalizovala mocenský monopol komunistů. Také v Československu byla poměrně silná sociální demokracie pohlcena KSC. Zbývající strany Národní fronty, lidová a národně socialistická, byly zbaveny jakéhokoli vlivu a vyvřely pouze iluzi parlamentního systému.

Po vyřešení základních mocenských otázek přistoupila Moskva k vytvoření formálního přediva spojeneckého systému. Již existující smluvní vazby s Československem, Polskem a Jugoslávií byly v únoru 1948 rozšířeny o svazek s Rumunskem a Bulharskem. O měsíc později, 18. března 1948, byla podepsána sovětsko-bulharská smlouva. Souběžně byly uzavřeny spojenecké dohody i mezi jednotlivými satelity. Spojené státy tyto svazky registrovaly, ale do procesu formování sovětského mocenského bloku nikterak nezahrovaly. Principy teheránské konference platily i nadále. Ostatně politika zadržování tolerovala dosažené pozice Sovětského svazu a snažila se čelit pouze jeho novým pokusům o rozšíření dosavadního bezpečnostního perimetru.

Ze smrtelného objetí Sovětského svazu se vymanilo Finsko. Obratná politika prezidenta Juha Paasikiviho udržela nezávislost země, byť za cenu určité konformity vůči zahraniční politice Moskvy. Ofenzivní zahraniční politika Sovětského svazu neměla pouze evropský rozměr. Pokusy o komunistické revolvy v Barmě, na Filipínách, v Malajsku či v Indonésii, stejně jako výrazné zvýšení sovětského zájmu o dění v Číně a v Koreji, nebyly náhodným řetězcem událostí. Jestliže v Evropě Stalin usiloval o stabilizaci válečných zisků, pak v Asii se pokoušel zmapovat limity možné expanze.

Sovětsko-jugoslávský spor

Po skončení druhé světové války existovaly mezi Moskvou a Bělehradem velmi úzké vztahy. Již v dubnu 1945 podepsaly oba státy spojeneckou smlouvu, která rozšířila sovětský vliv k břehům Jadrana. Legitimita moci jugoslávských komunistů vycházela z jejich nesporné velké role v čase národní a osvobozenecké války proti fašistické koalici. V Jugoslávii se také komunisté prosadili daleko dříve než v jiných zemích střední a jihovýchodní Evropy. Maršál Josip Broz Tito důsledně sledoval politické koncepce Moskvy a dále je aktivně rozvíjel. V roce 1947 se však dostal do sporu se Stalinem, když prosazoval koncepci balkánské federace s dominantním postavením Jugoslávie. Sovětský svaz původně tuto myšlenku podporoval, ale po vyhlášení Trumanovy doktríny a Marshallova plánu změnil své stanovisko. Stalinovo odmítnutí balkánské federace bylo motivováno jeho obavou z narušení pevnosti a soudržnosti budovaného sovětského bloku. Čistě vojensko-mocenské

chápaní vztahů mezi Moskvou a jejími satelity bylo v rozporu s Titovou představou o vlastní roli v balkánském prostoru. V celém průběhu sovětsko-jugoslávského konfliktu nikdy skutečně nešlo o ideologické spory, ale vždy a jen o míru jugoslávské nezávislosti. Doprovodně tance stalinových scholastiků byly pouze zastíracím manévrem politické reality.

Koncem ledna 1948 se sovětský list Pravda distancoval od myšlenky „organizovat federaci nebo konfederaci balkánských a podunajských zemí“ a označil ji za „problematickou a vykonstruovanou“. Stalina zjevně podtržily samostatné aktivity Bělehradu a Sofie, především jejich snaha o uzavření spojenecké smlouvy. Nesouhlasil ani s Titovým přístupem k Albánii, která se de facto stala jugoslávským protektorátem. Svou nespokojenost vyslovil v kategoričtější formě na setkání vedoucích představitelů Sovětského svazu, Bulharska a Jugoslávie, které se z jeho podnětu uskutečnilo 10. a 11. února 1948 v Moskvě. Za hostitelskou stranu se jednání účastnili Stalin, Molotov, Malenkov, Ždanov, Suslov a Zorin, jugoslávskou špičku zastupovali Kardeľj, Bakarić, Džilas, ze Sofie přijeli Dimitrov, Kolarov a Kostov. J. V. Stalin vedl rozhovory v krajně ostrém až hrubém tónu a negoval jakékoli bilaterální vztahy mezi balkánskými státy, pokud nebyly předem konzultovány s Moskvou.

Jugoslávci i Bulhaři se snažili bagatelizovat sporné problémy a prozatím nechtěli či nemohli pochopit, že v daném okamžiku se rozhoduje o celkovém charakteru vztahů mezi lidovými demokraciemi. Stalin klasifikoval i nesmělé pokusy o samostatnou politiku jako narušení pevnosti a soudržnosti koncepce „ocelového společenství“. Připravovanou balkánskou federaci navíc považoval za ohrožení dominantní role Moskvy v geopoliticky významné části světa. V závěru moskevské schůzky museli Kardeľj a Dimitrov podepsat závazek o koordinaci zahraniční politiky svých zemí se Sovětským svazem.

O vzniklé situaci diskutovalo rozšířené zasedání Politického byra ÚV KS Jugoslávie 1. března 1948. Po obsáhlém Kardeľjově vystoupení, které mj. zrekapitulovalo i Staliny nevybíravé útoky na adresu bělehradské mocenské elity a zprávě Borise Kidriče o sovětském odmítnutí potvrdit již připravovanou obchodní smlouvu, bylo rozhodnuto neustoupit nátlaku, neboť – jak poznamenal Tito – „jedná se o nezávislost naší země“. Vzhledem ke značnému sovětskému vlivu v Bulharsku byl projekt plánované balkánské federace odložen ad acta, ale na druhé straně měl pokračovat proces integrace s Albánií.

Ministr financí Streten Žujović vzápětí informoval o výsledku tohoto jednání sovětského velvyslance v Bělehradu Lavrenčjeva. Reakce Moskvy byla okamžitá a razantní – z Jugoslávie byli odvoláni všichni vojenská a bezpečnostní poradci. Následovala výměna dopisů mezi oběma stranickými centrály, která ze sovětské strany gradovala v sérii obvinění z celé řady smrtelných

hříchů vůči marxisticko-leninským dogmatům. Nebylo také náhodné, že mezi národní oddělení ÚV VKS (b) připravilo v březnu 1948 kritickou analýzu situace v komunistických stranách Polska, Československa a Maďarska, ve které konstatovalo vzesnutí tamních nacionalistických sil. Tato obvinění budou použita později, prozatím Stalin informoval své východoevropské satelity o sporech s Bělehradem. Komunistické špičky reagovaly, byť s určitým zpožděním, v intencích Kremle. Ústřednímu výboru KSJ zasílaly rezoluce v nichž vyslovily souhlas se stanoviskem sovětské strany. Stalin poté navrhl, aby byla otázka „principiálních neshod projednána na nejbližším zasedání Informbyra“. Jugoslávci tuto možnost odmítli a jejich odpověď byla hodnocena jako „přechod na cestu rozšíření jednotné socialistické fronty lidové demokratických zemí a Sovětského svazu“. Tito již překročil svůj Rubikon. Maršál měl bohaté zkušenosti s fungováním mechanismů Stalinova systému. Sám byl nejen přímým svědkem, ale i aktivním vykonavatelem krvavých čistek v druhé polovině 30. let, kdy bylo v Moskvě vyvražďeno prakticky celé exilové vedení Komunistické strany Jugoslávie. Někdejší partyzánský vůdce okamžitě pochopil, že Stalinovi vůbec nejde o tzv. nápravu chyb, ale o odstranění stávající bělehradské politické elity. Tito také dobře věděl, že riskuje i svůj život. A v tomto ohledu je nutné ocenit jeho odhodlání udržet nezávislost a suverénní jugoslávské federace.

Porada Kominformy se konala v poslední dekádě června 1948 v Rumunsku bez představitelů jugoslávské strany. Vysledná rezoluce, jejímž autorem byl A. Ždanov, byla zkoncipována v duchu předchozích kritik bělehradského vedení. Zcela originální snad bylo jen konstatování, že Tito zavádí „ostudný, čistě turecký (!), teroristický režim“. Stalinem předběžně parafovaný text končil výzvou ke „zdravým silám Komunistické strany Jugoslávie, které jsou věrný marxismu-leninismu“, aby „vyměnily nynější vůdce a vyzvedly zdola nové, internacionalistické vedení“.

Jugoslávská veřejnost byla s rezolucí Informbyra a s následným odmítavým stanoviskem ÚV KSJ seznámena 29. června ve 20 hodin prostřednictvím rozhlasového vysílání. Na 21. července byl svolán mimořádný sjezd KSJ a jeho průběh byl pevně pod kontrolou Tita. Vrcholné plénum jugoslávských komunistů se distancovalo od rezoluce, kterou označilo za „nepřesnou, chybnou a nespravedlivou“.

Signálům k další eskalaci sovětského tlaku byl článek s názvem „Kam vede nacionalismus Tiovy skupiny v Jugoslávii?“, který vyšel 8. září 1948 v sovětské Pravdě. Šifra CK a neurvalý až vulgární tón prozrazovaly, že autorem textu byl Stalin. Článek byl předčten druhý rezoluce Informbyra o jugoslávské otázce, která byla zveřejněna v listopadu 1949. KSJ byla označena za fašisticko-

skou stranu a její vedení bylo charakterizováno jako klika „vrahů a špiónů“. Jugoslávie byla okázale exkomunikována ze „socialistického společenství“ a objevil se i reálná hrozba sovětské vojenské intervence, která pomínila až v okamžiku korejské války v létě roku 1950. Nebezpečí možného zneužití jakýchkoli projevů opozice motivovalo Tita k uplacení ostrého postihu vůči promoskevským silám, které se solidarizovaly s rezolucemi Informbyra. Mimosoudní postih byl namířen i proti celým skupinám obyvatelstva, jako například vůči ruské menšině v Stobsku či maďarskému etniku ve Vojvodině.

Praktické přerušení politických, hospodářských a obchodních vztahů mezi Jugoslávii a sovětským blokem přimělo Bělehrad k hledání přijatelného soužití se západními státy. Ty původně nevěřily ve schizma, domnívaly se, že Jugoslávie má sehnát roli trojského koně a narušit tak soudržnost tehdy vytvářené atlantické koalice. Ke změně přístupu došlo až ve druhé polovině roku 1949. Konkrétním výsledkem sblížení bělehradské vlády se státy NATO se stala dohoda o přátelství a spolupráci mezi Řeckem, Tureckem a Jugoslávii, kterou v Ankaře podepsali ministři zahraničí uvedených zemí ve druhé polovině února 1953. Tímto tzv. Balkánským paktem si Bělehrad zabezpečoval pomoc NATO v případě napadení ze strany sovětského bloku. Jinak ovšem důsledně trvání na politice neangažovanosti ve vojenských seskupeních umožnilo Tiově Jugoslávii sehnat aktivní roli v rozvoje světě a posléze i ve Hnutí nezávislých. Roztržka se Sovětským svazem byla postupně překonávána po Stalinově smrti v roce 1953, ale Jugoslávie si i nadále uchovávala určitou rezervu vůči Moskvě a jejím vazalům.

Dozvuky sovětsko-jugoslávského sporu

Sovětsko-jugoslávská roztržka uspišila konec občanské války v Řecku. Poté, co Bělehrad uzavřel hranice a přerušil podporu komunistickým partyzánům, převzaly iniciativu vládní jednotky a v létě roku 1949 zvířily. Příměří bylo podepsáno 16. října téhož roku. Výsledkem komunistické revolvy byly nejen desítky tisíc ztracených životů, zdevastovaná země, ale i početná emigrace levicové části řecké populace.

Součástí stalinových rituálů byly i rozsáhlé čistky ve stranických špičkách jednotlivých satelitních zemí. Jejich smyslem byla likvidace jakékoli ideologické hereze, popření národních zájmů a vyvolání trvalého strachu přeživších elit.

Sovětsko-jugoslávský spor vytvořil vhodnou záminku pro sérii obvinění vůči mnoha vedoucím představitelům komunistické nomenklatury. Již v září 1949 byl v Budapešti odsouzen k trestu smrti přední stranický funkcionář a Rákosiho

rival László Rajk. V témže roce skončil v cele smrti i představitel Titovy frakce v albánském vedení Koči Džozde. Špatně dopadl i čelný představitel bulharského hnutí odporu v letech druhé světové války Trajčo Kostov, o jehož osudu rozhodl Jiří Dimitrov krátce před svou smrtí. V Rumunsku byla na počátku padesátých let postavena před soudní tribunál skupina stranických pracovníků kolem Anny Paukerové a Lucretia Patraskana. V Polsku padl Władysław Gomułka již na sklonku roku 1948, ale zachránili si život. Hon na čarodějnice vyvrcholil v Praze, kde Gottwaldovo vedení KSČ poslalo v listopadu 1952 na smrt jedenáct svých soudruhů, včetně bývalého generálního tajemníka strany Rudolfa Slanského. Příznačné bylo i antisemitské zaměření celého procesu. Tyto justiční vraždy byly však jen viditelnou špičkou ledovce násilí a teroru vůči „třídinnu nepříteli“. Jeho uvězněním si stalinské režimy zajišťovaly otrockou pracovní sílu pro velké stavby socialismu.

Ekonomickou základnu formujícího se společenství Sovětského svazu a lidově-demokratických zemí měla vytvořit Rada vzájemně hospodářské pomoci, která byla založena v lednu 1949. Nikdy se však nestala skutečně fungujícím mechanismem a veškeré pozdější pokusy o její reformu musely ztroskotat na direktivně řízené ekonomice s neexistujícími tržními vztahy. Navíc v její struktuře převládaly neovropnávné vztahy, kdy hospodářské programy většiny členských zemí byly podřízeny potřebám Sovětského svazu, především jeho vojensko-průmyslového komplexu.

V září 1950 Stalin neočekávaně navrhl změnu dosavadní struktury Informbyra podle nekdějšího modelu Komunistické internacionály, což by v praxi znamenalo popření i formální nezávislosti jednotlivých komunistických stran a zdůraznění autoritativní role řídicího centra. S touto iniciativou měla ovšem vystoupit nikoli sovětská, ale francouzská strana. Stalin si vybral Étienna Fajona, pro kterého byla také připravena základní osnova návrhu. O této otázce také jednalo zasedání sekretariátu Informbyra v Bukurešti ve dnech 22. až 24. listopadu 1950. Výsledně komunistické stanovilo, „organizovat mimořádné zasedání pléna Informbyra komunistických a dělnických stran a posoudit rozšíření jeho funkcí. Se zásadním referátem vystoupí francouzský delegát.“ Nestalo se a v dalších měsících byl celý projekt v tichosti pohřben. Zdá se, že rozhodla Stalinova prosincová schůzka s Palmirem Togliatim, který byl již predestinován do role generálního tajemníka nové Kominterny. Čelný funkcionář Komunistické strany Itálie však rozhodně oponoval všem pokusům o návrat do minulosti. Stalin ustoupil a nikdy se již ke svému zářijovému plánu nevrátil. Informační byro komunistických a dělnických stran bylo rozpuštěno 17. dubna 1956, krátce po Chruščovově kritice Stalina na XX. sjezdu KSSS.

XVII. Boj o západní Evropu

V prvních poválečných letech probíhal i zápas o charakter států v západní Evropě, především ve Francii a v Itálii. Válečné zkušenosti vytvořily prostor pro politickou ofenzivu levicových sil, které byly odhodlány prosadit zásadní změny mocensko-ekonomických struktur. Vidina sociálního státu byla přitahlivá i pro střední vrstvy a varování Friedricha von Hayeka či Karla Poppera před nebezpečím totalitarismu prozatím příliš nerezonovalo. Sovětský svaz sice koncentroval svoji pozornost na dění ve střední a východní Evropě, ale výrazně se angažoval i na západ Od Labe. Spoléhal na recidivu amerického izolacionismu a byl připraven těžit z poválečné hospodářské krize. Linie studenté války procházely nejen Německem, ale i Pyrenejským poloostrovem.

Francie a Itálie

Generál Charles de Gaulle (1890-1970) usiloval na přelomu let 1944 a 1945, vedle konsolidace mezinárodního postavení Francie o to, aby zastavil šíření levicové vlny. Znamenalo to mj. i převezetí pevné kontroly nad státním aparátem a zejména nad ozbrojenými silami. Již 28. srpna vydal rozkaz o začlenění jednotek hnutí odporu do pravidelné armády, kde se partyzáni dostali pod dohled gaulistických důstojníků. V armádě opravdu propukl sverážný třídílní boj, v němž - řečeno slovy A. Wertha - stará škola nakonec zvíťazila.

V souladu se svou politickou orientací na spolupráci antiříšistické koalice, Stalin požadoval od francouzských komunistů podporu pro de Gaullova vládu. V rozhovoru s Mauricem Thorezem před jeho návratem z moskevského exilu do vlasti v listopadu 1944 varoval Josif Vissarionovič před možnou hrozbou izolace strany a kategoricky naléhal na vytvoření širšího levicového uskupení, včetně svazku se „socialistickou svoločí“.

V této souvislosti byla diskutována i otázka tzv. Vlasteneckých gard, které byly většinou ovládnuty komunisty. Stalin sounhnil s jejich rozpuštěním a vyslovil se proti případné další legální existenci ozbrojených formací KSF. „Dnes, kdy existuje mezinárodně uznaná vláda, která disponuje armádou, nebylo by vhodné udržovat paralelní ozbrojené oddíly. To by mohlo být zneužití proti komunistům. Tyto oddíly je zapotřebí přetvořit v politickou organizaci a jejich zbraně schovat. Je nutné respektovat vzniklou situaci, de Gaulla a jeho kabinet. Komunistická strana není tak silná, aby se mohla pokusit o úder proti vládě. Musí si získat spojení. Její čas ještě přijde.“ Bylo charakteristické, že Stalin v tomto okamžiku uvažoval o Francii pouze v souvislostech globální